

زبان فارسی و گویش های ایرانی

سال سوم، دوره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۷، شماره پیاپی ۶

تحلیل لایه‌های گویش قاین از منظر جامعه‌شناسی زبان

دکتر صدیقه سادات مقداری^۱

الهه طالبی^۲

دکتر جلیل‌اله فاروقی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۹/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۱۸

چکیده

ادبیات شفاهی؛ اشعار، ترانه‌ها، لایه‌ها، حکایات، ضرب‌المثل‌ها و ... از نسلی به نسلی می‌رسند و ثبت و تحلیل آنها اهمیت زیادی دارد، زیرا ما را در شناخت خرده‌فرهنگ‌ها یاری می‌دهند. تحقیق حاضر چارچوب تحلیلی - کیفی دارد. اطلاعات با روش میدانی و پرسشنامه محقق‌ساخته گردآوری شده‌است. پرسشنامه مرتبط با مضامین لایه‌های قاین تنظیم، و برای اندازه‌گیری از مقیاس‌های ترتیبی و اسمی استفاده شد؛ متغیرهای تحقیق (جنسیت، مضامین دینی - فرهنگی، موقعیت اجتماعی زنان و شرایط اقلیمی) مقیاس ترتیبی؛ و سؤالات جمعیت‌شناختی (سن، تحصیلات، شغل، تعداد و جنس فرزندان) مقیاس اسمی‌اند. لایه‌ها (۶۹۲ بیت) با مصاحبه با زنان میان‌سال و مسن، از شهر قاین و روستاهای اطراف جمع‌آوری، و پس از پیاده‌سازی و آوانویسی تحلیل شد. تحلیل‌های کمی و محتوایی نشان داد که در لایه‌ها، مادران، مفاهیم و اعتقادات مذهبی را به کودکان منتقل، و شخصیت‌های تأثیرگذار مکتبی را معرفی می‌کنند. نیز موقعیت اقتصادی - فرهنگی منطقه و دردهای خود را بازگو می‌کنند. البته، سن، موقعیت اجتماعی و تحصیلات مادران در انتخاب لایه‌ها برای دختر یا پسر تأثیرگذار است.

واژگان کلیدی: لایه‌ها، جامعه‌شناسی زبان، فرهنگ عامیانه، قاین

✉ s_meghdari@pnu.ac.ir

۱. استادیار زبان‌شناسی همگانی دانشگاه پیام نور، قاین

۲. کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی دانشگاه پیام نور

۳. دانشیار زبان‌شناسی همگانی دانشگاه بیرجند

۱- مقدمه

«لالایی» برگرفته از واژه‌های «لالا» یا «لله» (غلام، بنده، خادم)، به معنای نوای دل‌نشین است و در اصطلاح، سروده‌ای شفاهی، ساده، عامیانه و دور از قاعده‌های شعر رسمی و اندیشه‌پردازی اما آهنگین، گوش‌نواز، و آرام‌بخش است، و احساس، عاطفه، عشق و آرزوهای مادر را برای فرزند دربردارد. لالایی‌ها هم در حوزه ادبیات عامیانه و هم در حوزه ادبیات کودک شایسته درنگ و بررسی‌اند. لالایی‌ها مظاهر هنر ابتدایی‌اند و روحیه مردم، فضای فرهنگی و ساختار اجتماعی هر منطقه را باز می‌شناسانند.

در فرهنگ‌های لغت فارسی قبل از معین، واژه «لالایی» ذکر نشده، اما واژه «بَنگَرِه» در معنی لالایی آمده‌است. بَنگَرِه نسبت به لالایی عام‌تر است؛ هر نوع آواز، ترانه یا بانگی برای خواباندن کودک. مضامین لالایی چند دسته‌اند: بیان درد و رنج مادران و گله از روزگار، سفر پدر، تحمل دوری و انتظار، ناملایمات روزگار و سختی معیشت که بیشتر حدیث نفس مادر است، ستایش فرزند، آرزوهای مادر، تندرستی فرزند، بزرگ شدن و ازدواج کردن او، راز و نیاز با خدا، پند و اندرز و دعا‌های مادر. برخی لالایی‌ها مضامین سیاسی و اجتماعی دارند و ساخته و پرداخته شاعران پس از مشروطه‌اند (جمالی، ۱۳۸۷: ۲۵-۳۴)، مانند هه ژار، شاعر میهنی کرد (پناهی، ۱۳۷۶: ۱۷۶).

تحقیق حاضر چارچوب تحلیلی- کیفی دارد. اطلاعات با روش میدانی و پرسشنامه محقق‌ساخته گردآوری شد. پرسشنامه مرتبط با مضامین لالایی‌های قاین تنظیم گردیده است. شهرستان قاینات، به مرکزیت شهر قاین در استان خراسان جنوبی قرار دارد.

برای اندازه‌گیری از مقیاس‌های ترتیبی و اسمی استفاده شد؛ متغیرهای تحقیق (جنسیت، مضامین دینی- فرهنگی، موقعیت اجتماعی زنان و شرایط اقلیمی) مقیاس ترتیبی؛ و سؤالات جمعیت‌شناختی (سن، تحصیلات، شغل، تعداد و جنس فرزندان) مقیاس اسمی‌اند. سؤالات تخصصی ۲۵ پرسش چهارگزینه‌ای قابل فهم و نیز سؤالی تشریحی بود؛ «لطفاً لالایی‌هایی که برای فرزندتان می‌سرایید را یادداشت بفرمایید». برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد.

در جدول زیر ضریب همسانی درونی (آلفای کرونباخ)، مؤلفه‌های پژوهش و کل پرسشنامه آمده و پذیرفتنی است. با توجه به انتخاب زنان شهر قاین به‌عنوان جامعه آماری، و عدم امکان تهیه فهرست افراد جامعه، از دو روش نمونه‌گیری غیراحتمالی قضاوتی و نمونه‌گیری

در دسترس استفاده شد. در این روش، کسانی که در دسترس پژوهشگرند یا براساس قضاوت او اطلاعات مفیدی دارند، انتخاب می‌شوند. حجم نمونه پژوهش، ۵۰ زن قاینی براساس فرمول زیر است:

$$n = \frac{(Za_{/2})^2 P(1-P)}{e^2}$$

e؛ دقت برآورد یا حداکثر خطای حدی، در این پژوهش، مساوی ۰/۱۵ است.

پایایی پرسشنامه بررسی لایه‌های قاین از منظر جامعه‌شناسی زبان

متغیر	شماره سؤالات	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ	سطح مطلوبیت
کل پرسشنامه	۱-۲۵	۲۵	۰/۸۶	خوب
جنسیت	۱-۹	۹	۰/۹۴	خوب
مضامین دینی و فرهنگی	۱۰-۱۵	۶	۰/۶۸	متوسط
موقعیت اجتماعی زنان	۱۶-۲۲	۷	۰/۸۳	خوب
شرایط اقلیمی	۲۳-۲۵	۳	۰/۸۴	خوب

میانگین سن نمونه آماری، حدوداً ۶۱ بود. جوان‌ترین عضو نمونه، ۲۷ و مسن‌ترین، ۹۹ سال داشت. ۴۱ نفر (۸۳/۷٪) زیر دیپلم، ۴ نفر (۸/۲٪) دیپلم؛ ۲ نفر (۴/۱٪) فوق‌دیپلم، و ۲ نفر (۴/۱٪) لیسانس بودند. ۳۰ نفر (۶۰٪) خانه‌دار، ۲ نفر (۲٪) کارگر، ۱ نفر (۲٪) فرهنگی و ۱ نفر (۲٪) بازنشسته بودند. ۴ نفر (۸/۷٪) تک‌فرزند، ۷ نفر (۱۵/۲٪) دارای دو فرزند، ۷ نفر (۱۵/۲٪) دارای سه فرزند، ۱۱ نفر (۲۳/۹٪) دارای چهار فرزند و ۲۲ نفر (۳۷٪) دارای پنج فرزند و بیشتر بودند. ۱۳ نفر (۳۳/۳٪) تک‌دختر، ۱۳ نفر (۳۳/۳٪) دارای دو دختر، ۸ نفر (۲۰/۵٪) دارای سه دختر، ۲ نفر (۵/۱٪) دارای چهار دختر و ۳ نفر (۷/۷٪) دارای پنج دختر بودند. گروه نمونه آماری، در مجموع ۳۹ فرزند دختر داشتند. ۱۵ نفر (۳۳/۳٪) تک‌پسر، ۱۵ نفر (۳۳/۳٪) دارای دو پسر، ۹ نفر (۹٪) دارای سه پسر و ۶ نفر (۱۳/۴٪) چهار پسر و بیشتر داشتند. گروه در مجموع ۴۵ فرزند پسر داشتند.

لایه‌ها بارها مطالعه و کدگذاری شدند. چندین کد با یک مفهوم دسته‌بندی شد. سپس با توجه به مفاهیم استخراج‌شده، مجدداً لایه‌های دیگری جمع‌آوری شد. این کار تا آنجا ادامه یافت که دیگر مفاهیم جدیدی استخراج نشد و لایه‌ها تکرار شدند. سپس مضمون‌های مشترک در یک مقوله دسته‌بندی و تحلیل شد.

۲- پیشینه پژوهش

لالایی‌های ایران، پیش‌تر، از دیدگاه جامعه‌شناختی بررسی شده‌اند، برای نمونه میر (۱۳۹۴) و عنایت و همکاران (۱۳۹۰). برخی نیز به تحلیل‌های محتوایی لالایی‌ها پرداخته‌اند، مانند افسر (۱۳۹۲)، تحلیل لالایی‌ها بافت قدیم شهرستان بیرجند؛ اکبری قانع (۱۳۹۵)، تحلیل لالایی‌های بخش ششتمد و روداب؛ طباطبایی (۱۳۹۵)، تحلیل ساختاری و محتوایی «خُدا» (لالایی منطقه سرکوپر)؛ درویشی و اکبری (۱۳۹۵)، تحلیل مضامین نهفته در لالایی‌های شیراز؛ و جمالی یوسفی (۱۳۸۶) لالایی‌های کرمان. این تحقیقات بر رابطه مضامین لالایی‌ها با اقلیم، نوع معیشت و شیوه زندگی مردم تأکید دارند. محمدپور (۱۳۹۴) موسیقی و تحلیل مردم‌شناسی لالایی‌های استان فارس را بررسی کرده‌است. تنرسیفی^۱ (۲۰۱۶) نیز در مقاله‌ای با عنوان «مفاهیم جغرافیایی مربوط به لالایی‌های ترکیه» دریافت که تقریباً ۱۰٪ کلمات در لالایی‌ها مربوط به جغرافیا است.

۳- تجزیه و تحلیل داده‌ها

ابتدا با آمار توصیفی، اطلاعات را خلاصه کردیم، سپس با آمار استنباطی به سؤالات پژوهش پاسخ دادیم.

۳-۱- توصیف متغیر جنسیت فرزندان در لالایی‌ها

جدول ۱. توصیف متغیر جنسیت در لالایی‌ها

سؤالات	میانگین	انحراف معیار
لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی بزرگ شدن پسر است.	۲/۹۸	۱/۰۲
در لالایی‌هایی که می‌خوانم پسر را به مقدسات می‌سپارم.	۳/۱۶	۱/۰۹
در لالایی‌هایی که می‌خوانم آرزو می‌کنم کودک پسر به ثمر بنشیند.	۳/۱۴	۰/۹۶
لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی زن گرفتن و تشکیل خانواده است.	۳/۰۰	۱/۰۵
لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی قوی بودن پسر مانند پدرش است.	۳/۰۴	۱/۱۲
لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی بزرگ شدن دختر است.	۲/۸۲	۱/۱۵

۱/۱۵	۲/۷۸	لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی به خانه بخت رفتن دخترم است.
۱/۱۵	۲/۵۶	لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی پسر دار شدن دخترم است.
۱/۲۰	۲/۶۷	لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی این آرزوست که بخت دخترم بلند باشد.

جدول نشان می‌دهد بیشترین میانگین (۳/۱۶) را سؤال «در لالایی‌هایی که می‌خوانم پسر را به مقدسات می‌سپارم.» و کمترین میانگین (۲/۵۶) را سؤال «لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی پسر دار شدن دخترم است.» دارد. نتایج جدول نشان می‌دهد گاه، زنان قاینی، لالایی‌هایی می‌خوانند که حاوی آرزوی بزرگ شدن پسرشان باشد؛ یا آرزو می‌کنند دخترشان بزرگ شود و به خانه بخت برود و بختش بلند باشد. همچنین گاه، آرزوی پسر دار شدن دخترشان می‌کنند. معمولاً، در حد متوسط، لالایی‌هایی می‌خوانند که پسرشان را به مقدسات می‌سپرنند؛ یا آرزو می‌کنند کودک پسرشان به ثمر بنشیند (موفق باشد) و آرزوی زن گرفتن و تشکیل خانواده پسرشان و آرزوی قوی بودن پسرشان مانند پدرش می‌کنند. میانگین سؤالات حاوی آرزوی مادران برای فرزند دختر بیشتر است.

بین سن و جنس فرزندان در لالایی‌ها رابطه مستقیمی وجود دارد؛ هرچه سن زنان قاینی افزایش یابد، جنسیت فرزندان بر مضامین لالایی‌ها بیشتر تأثیر می‌گذارد. بین تحصیل و جنس فرزندان در لالایی‌ها رابطه معکوس است؛ هرچه تحصیل زنان قاینی افزایش یابد، اثر جنسیت فرزندان بر مضامین لالایی‌ها کاهش می‌یابد. نیز بین شغل و تعداد فرزندان با جنس فرزندان در لالایی‌ها رابطه معکوسی مشاهده می‌شود؛ هرچه تعداد فرزندان افزایش یابد، اثر جنسیت فرزندان بر مضامین لالایی‌ها کاهش می‌یابد، و هرچه زنان قاینی، غیرخانهدار باشند، اثر جنسیت فرزندان بر مضامین لالایی‌ها کاهش می‌یابد.

۳-۲- توصیف متغیر مضامین دینی در لالایی‌ها

جدول ۲. توصیف متغیر مضامین دینی در لالایی‌ها

انحراف معیار	میانگین	سؤالات
۰/۷۲	۱/۸۲	لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی سنت‌های عروسی و دامادی است.
۱/۰۶	۳/۱۸	لالایی‌هایی که می‌خوانم مفاهیم مذهبی است.

۱/۰۹	۲/۳۳	لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی مفاهیم تاریخی است.
۰/۹۰	۳/۱۴	لالایی‌های گویش محلی را بیشتر می‌خوانم.
۰/۶۸	۱/۵۴	لالایی‌هایی که می‌خوانم بیشتر حاوی مفاهیم لباس‌های سنتی مردان و زنان است.
۱/۰۹	۱/۸۶	لالایی‌هایی که می‌خوانم مربوط به جنگ‌های قومی و صلح است.

جدول نشان می‌دهد بیشترین میانگین (۳/۱۸)، به سؤال «لالایی‌هایی که می‌خوانم حاوی مفاهیم مذهبی است» و کمترین میانگین (۲/۵۶)، به سؤال «لالایی‌هایی که می‌خوانم بیشتر حاوی مفاهیم لباس‌های سنتی مردان و زنان است.» اختصاص دارد. زنان قایینی، به‌ندرت، لالایی‌هایی می‌خوانند که حاوی سنت‌های عروسی و دامادی، یا حاوی مفاهیم لباس‌های سنتی مردان و زنان یا مربوط به جنگ‌های قومی و صلح است. معمولاً، در حد متوسط، لالایی‌هایی که می‌خوانند حاوی مفاهیم مذهبی است یا لالایی‌هایی با گویش محلی می‌خوانند. گاه، لالایی‌هایی که می‌خوانند حاوی مفاهیم تاریخی است.

نتایج توصیفی نشان می‌دهد بین سن و مضامین دینی در لالایی‌ها رابطه مستقیمی وجود دارد؛ هرچه سن زنان قایینی افزایش یابد، مضامین دینی بر لالایی‌ها بیشتر تأثیر می‌گذارد. بین تحصیل و مضامین دینی در لالایی‌ها رابطه خاصی مشاهده نمی‌شود. بین شغل و مضامین دینی رابطه مستقیمی مشاهده می‌شود؛ هرچه شغل بیرونی باشد اثر مضامین دینی افزایش می‌یابد. بین تعداد فرزندان و مضامین دینی رابطه خاصی مشاهده نمی‌شود.

۳-۳- توصیف متغیر موقعیت اجتماعی زنان در لالایی‌ها

جدول ۳. توصیف متغیر موقعیت اجتماعی زنان در لالایی‌ها

انحراف معیار	میانگین	سؤالات
۱/۰۷	۲/۴۰	در لالایی‌هایی که می‌خوانم برای کودکانم از دغدغه‌ها و محدودیت‌های خودم می‌گویم.
۰/۹۹	۲/۷۲	در لالایی‌هایی که می‌خوانم از نگرانی خودم به خاطر سالم بودن فرزندانم می‌گویم.
۱/۱۹	۱/۹۶	در لالایی‌هایی که می‌خوانم از نگرانی خودم از هوو می‌گویم.
۱/۰۴	۲/۳۴	در لالایی‌هایی که می‌خوانم از نگرانی خودم به خاطر سالم بودن همسر می‌گویم.
۱/۰۵	۲/۷۲	در لالایی‌هایی که می‌خوانم از نگرانی خودم به خاطر تنها شدنم می‌گویم.

در لایه‌هایی که می‌خوانم از غم‌ها، روزگار و زندگی گلایه می‌کنم.	۳/۰۶	۰/۹۸
لایه‌هایی را برای غم فراق عزیزان از دست‌رفته‌ام می‌خوانم.	۲/۵۹	۱/۱۲

جدول نشان می‌دهد بیشترین میانگین (۳/۰۶)، مرتبط با سؤال «در لایه‌هایی که می‌خوانم از غم‌ها، روزگار و زندگی گلایه می‌کنم» و کمترین میانگین (۱/۹۶)، مرتبط با سؤال «در لایه‌هایی که می‌خوانم از نگرانی خودم از هوو می‌گویم» است. گاه، زنان قاینی، در لایه‌هایی که می‌خوانند برای کودک خود از دغدغه‌ها و محدودیت‌های خود و از نگرانی خود به خاطر سالم بودن فرزندان می‌گویند یا از نگرانی خود به خاطر سالم بودن همسر و از نگرانی خود به خاطر تنها شدن می‌گویند، یا لایه‌هایی را برای غم فراق عزیزان از دست‌رفته‌شان می‌خوانند. زنان قاینی، به‌ندرت، در لایه‌هایی که می‌خوانند از نگرانی خود از هوو می‌گویند. معمولاً، در حد متوسط، از غم‌ها، روزگار و زندگی گلایه می‌کنند.

بین سن و موقعیت اجتماعی زنان در لایه‌ها رابطه مستقیمی وجود دارد؛ هرچه سن افزایش یابد، موقعیت اجتماعی بر لایه‌ها بیشتر تأثیر می‌گذارد. تحصیل و موقعیت اجتماعی زنان در لایه‌ها رابطه معکوس دارند؛ هرچه تحصیل افزایش یابد، موقعیت اجتماعی آنها بر لایه‌ها کمتر تأثیر می‌گذارد. نیز بین شغل و تعداد فرزندان با موقعیت اجتماعی زنان در لایه‌ها رابطه معکوسی مشاهده می‌شود؛ هرچه شغل بیرونی باشد و تعداد فرزندان افزایش یابد، اثر موقعیت اجتماعی بر لایه‌ها کاهش می‌یابد.

۳-۴- توصیف متغیر شرایط اقلیمی و فرهنگی در لایه‌ها

جدول ۴. توصیف متغیر شرایط اقلیمی و فرهنگی در لایه‌ها

انحراف معیار	میانگین	سؤالات
۱/۱۲	۲/۳۴	لایه‌هایی شامل آرزو برای بارش باران است.
۱/۲۳	۲/۳۰	لایه‌هایی شامل آرزو برای حاصلخیزی زمین‌های زراعی است.
۰/۸۱	۱/۵۴	لایه‌هایی مربوط به مفاهیم شکار پرندگان است.

جدول نشان می‌دهد بیشترین میانگین (۲/۳۴)، به سؤال «لایه‌هایی شامل آرزو برای بارش باران است» و کمترین میانگین (۲/۵۴)، به سؤال «لایه‌هایی مربوط به مفاهیم شکار

پرنندگان است» اختصاص یافت. زنان قاینی، گاه، لالایی‌هایشان، آرزو برای بارش باران و حاصلخیزی زمین‌های زراعی است و به‌ندرت، مربوط به مفاهیم شکار پرنندگان. بین سن و شرایط اقلیمی و فرهنگی در لالایی‌ها رابطه مستقیمی وجود دارد؛ هرچه سن افزایش یابد، شرایط اقلیمی و فرهنگی بر لالایی‌ها بیشتر تأثیر می‌گذارد. بین تحصیل و شرایط اقلیمی و فرهنگی رابطه خاصی نیست. بین شغل و تعداد فرزندان با شرایط اقلیمی و فرهنگی در لالایی‌ها رابطه مستقیمی هست؛ هرچه شغل بیرونی باشد و فرزندان افزایش یابد، اثر شرایط اقلیمی و فرهنگی بر لالایی‌ها افزایش می‌یابد.

۳-۵- آمار استنباطی

در بخش استنباطی، آزمون کولموگروف-اسمیرنوف اجرا شد. نتایج آزمون نرمال بودن در جدول ذیل ارائه شده‌است.

جدول ۵. نتایج آزمون نرمال بودن متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	تعداد نمونه آماری	آماره Z	سطح خطا	نتیجه آزمون
جنسیت	۵۰	۱/۳۰	۰/۰۷	نرمال است.
مضامین دینی	۵۰	۱/۱۷	۰/۱۳	نرمال است.
موقعیت اجتماعی زنان	۵۰	۰/۵۷	۰/۹۰	نرمال است.
شرایط فرهنگی و اقلیمی	۵۰	۱/۱۶	۰/۱۴	نرمال است.

در جدول مشاهده می‌شود که آماره Z برای متغیرهای جنسیت، مضامین دینی، موقعیت اجتماعی زنان و شرایط فرهنگی و اقلیمی، به ترتیب برابر با ۱/۳۰، ۱/۱۷، ۰/۵۷ و ۱/۱۶ با سطح معناداری ۰/۰۷، ۰/۱۳، ۰/۹۰ و ۰/۱۴ به دست آمد و ادعای نرمال بودن این متغیرها پذیرفته شد.

جدول ۶. نتایج آزمون t یک‌طرفه جهت بررسی تأثیر جنسیت فرزندان بر مضامین لالایی‌ها

متغیرها	تعداد آزمودنی‌ها	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معنی‌داری
جنسیت فرزندان در مضامین لالایی‌ها	۵۰	۲/۹۱	۰/۹۱	۳/۱۸	۰/۰۰۳

نتایج جدول نشان می‌دهد میانگین مشاهده‌شده ۲/۹۱ بیشتر از میانگین ۲/۵ است. با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت جنسیت فرزندان بر مضامین لایه‌ها تأثیر گذاشته است (سطح معنی‌داری ۰/۰۰۳ کمتر از ۰/۰۵ است). به عبارت دیگر، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت زنان قاینی، معمولاً، در حد متوسط و حتی بیشتر مواقع، علاقه‌مند به خواندن لایه‌هایی بودند که در آن تفکیک جنسیت مطرح بود.

جدول ۷. نتایج آزمون t یک‌طرفه جهت بررسی حضور مضامین دینی در لایه‌های رایج در قاین

متغیرها	تعداد آزمودنی‌ها	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معنی‌داری
مضامین دینی	۵۰	۲/۳۱	۰/۵۸	-۲/۲۹	۰/۰۳

نتایج جدول نشان می‌دهد میانگین مشاهده‌شده ۲/۳۱ کمتر از میانگین ۲/۵ است. با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت زنان قاینی، معمولاً، به ندرت و گاه، علاقه‌مند به خواندن لایه‌هایی با مضامین دینی بودند (سطح معنی‌داری ۰/۰۳ کمتر از ۰/۰۵ است).

جدول ۸. نتایج آزمون t یک‌طرفه برای بررسی تأثیر شرایط فرهنگی و اقلیمی بر لایه‌های قاین

متغیرها	تعداد آزمودنی‌ها	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معنی‌داری
شرایط فرهنگی و اقلیمی	۵۰	۲/۰۶	۰/۹۳	-۳/۳۵	۰/۰۰۲

نتایج جدول نشان می‌دهد میانگین مشاهده‌شده ۲/۰۶ کمتر از میانگین ۲/۵ است. با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت زنان قاینی معمولاً، به ندرت، و گاهی علاقه‌مند به خواندن لایه‌هایی با موضوع شرایط فرهنگی و اقلیمی بودند (سطح معنی‌داری ۰/۰۰۲ کمتر از ۰/۰۵ است).

جدول ۹. نتایج آزمون t یک‌طرفه برای بررسی رابطه محتوای لایه‌ها و موقعیت اجتماعی زنان در قاین

متغیرها	تعداد آزمودنی‌ها	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معنی‌داری
موقعیت اجتماعی	۵۰	۲/۵۴	۰/۷۵	۰/۴۲	۰/۶۸

نتایج جدول نشان می‌دهد میانگین مشاهده‌شده ۲/۵۴ بیشتر از میانگین ۲/۵ است. با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت میان محتوای لایه‌ها و موقعیت اجتماعی زنان در قاین رابطه معنی‌داری وجود ندارد (سطح معنی‌داری ۰/۶۸ بیشتر از ۰/۰۵ است). به عبارتی،

می‌توان گفت زنان قاینی، معمولاً، در حد متوسط، علاقه‌مند به خواندن لالایی‌هایی با طرح موقعیت اجتماعی زنان بودند ولی نمی‌توان این را با اطمینان ۹۵ درصد گفت.

۳-۶- اولویت‌بندی متغیرهای پژوهش

جدول ۱۰. نتایج آزمون فریدمن جهت اولویت‌بندی متغیرهای پژوهش

متغیرهای مؤثر بر مضامین لالایی‌ها	میانگین رتبه	تعداد نمونه	آماره کای-مربع	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
جنسیت	۳/۱۱				
مضامین دینی	۲/۵۴				
موقعیت اجتماعی زنان	۲/۳۶	۵۰	۱۹/۸۴	۳	۰/۰۰۰
شرایط فرهنگی و اقلیمی	۱/۹۹				

نتایج آزمون فریدمن نشان داد بین رتبه میانگین متغیرهای مؤثر بر مضامین لالایی‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد (سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ کمتر از ۰/۰۵ است). به ترتیب، بیشترین اولویت به جنسیت، مضامین دین، موقعیت اجتماعی زنان و شرایط فرهنگی و اقلیمی اختصاص یافت.

۳-۷- تحلیل کیفی لالایی‌های قاین از منظر جامعه‌شناسی زبان

لالایی‌های قاین بیشتر دارای مفاهیم ساده و اغلب متأثر از طبیعت و محیط پیرامون هستند. جنبه‌های عاطفی و روانی در این لالایی‌ها به قدری زیاد است که توانسته نقش بسزایی در ایجاد و استمرار ارتباط میان کودک با مادر و محیط اجتماعی ایفا کند. لالایی‌ها، علاوه بر کارکرد آشکار خود، کارکردهای پنهانی نیز دارند که در این بخش بیشتر بدان‌ها می‌پردازیم.

جدول ۱۱. تحلیل محتوای لالایی‌های زنان قاینی

ردیف	کدهای اصلی	فراوانی کدهای اصلی	کدهای فرعی	فراوانی کدهای فرعی	درصد فراوانی
۱	شرایط فرهنگی و اقلیمی	۶۴	شکار پرندگان حاصلخیزی زمین‌های زراعی	۳	۰/۰۴
				۵۶	۰/۸۷

۸٪	۵	بارش باران		
۳۳٪	۵۰	نگرانی دربارهٔ یار (همسر)		
۲۳٪	۳۴	نگرانی دربارهٔ فرزندان	۱۴۹	موقعیت اجتماعی زنان
۴۴٪	۶۵	نگرانی و دغدغه‌های فردی زنان		
۱۶٪	۵	پسر	۳۲	جنسیت
۸۴٪	۲۷	دختر		
۴۸٪	۵۲	یاد خدا		
۱۳٪	۱۴	جنگ صلیبی و قومی		
۲٪	۲	مفاهیم تاریخی	۱۰۸	مضامین دینی
۳۲٪	۳۵	مفاهیم مذهبی		
۵٪	۵	سنت‌های عروس و دامادی		

فراوانی و تکرار هر عنصر در لایه‌ها، نشان‌دهنده اهمیت آن در جامعه است. این عناصر در لایه‌های قاین به ترتیب فراوانی عبارت‌اند از: موقعیت اجتماعی زنان؛ مضامین دینی؛ شرایط فرهنگی-اقلیمی؛ جنسیت. هر یک از این کدها با کدهایی فرعی همراه می‌شوند. از میان زیرکدهای موقعیت اجتماعی زنان، نگرانی و دغدغه‌های فردی زنان با فراوانی ۶۵، بیشترین است. لایه‌ها رنج‌نامه‌هایی بی‌مقصد اما پُر مقصودند. زنان که قدرت اجتماعی ندارند، در فضای بسته جامعه، جایی برای اعتراض ندارند و به جای فریاد، با آهنگ حزن‌انگیز لایه‌ها رنج خویش را می‌گویند. مادر با لایه‌ها با کودک گفت‌وگو می‌کند. ابیات جدول ۱۲ نشان می‌دهد زنان قاینی در لایه‌ها دلی پُر غصه دارند ولی معمولاً نسبت به غصه، واکنش انفعالی داشته‌اند؛ «اُم مَدَهی موسِمِ اُم بگذشت؛ فلک از کوچیکی غم را به من داد؛ دلی دارم پر از درد و پر از غم / اگر شورَه خورَه می‌پاشَه از هم؛ شدم بیمار و غمخواری ندارم». همچنین لایه‌ها مجالی برای فریاد تنهایی، بی‌کسی، نداشتن همراه و همراز در زندگی بود؛ «دلی دارم که از غم و نمی‌شه، کسی همدرد من پیدا نمی‌شه». خواندن لایه‌ها، باعث تخلیه روانی می‌شد و زنان را آرام می‌کرد.

جدول ۱۲. نمونه‌هایی از نگرانی و دغدغه‌های فردی زنان قاینی در لایه‌ها

ردیف	مصراع اول	مصراع دوم
۱	نه در دنیا دل شادی نه امید از وطن دارم	خدایا چرخ برگردد از اون بختی که من دارم پسر جان ^(۱)

۲	من از دست فلک دل داغ دارم	چو برگ‌های خزان در باغ مونم ^(۲)
۳	به دل دردی که دارم مه که داره؟	رخ زردی که دارم مه که داره؟ ^(۳)
۴	زر دم زردم چو گندمای سردشت	آیم مدهی موبسم آیم بگذشت ^(۴)
۵	علف‌ها کنده می‌شه، جمع نمی‌شه	دل مسکین من بی‌غم نمی‌شه
۶	لالالا فلک داد و فلک داد و فلک داد	فلک از کوچیکی غم را به من داد
۷	سرم درد می‌کنه جایی ندارم	شدم بیمار و غمخواری ندارم

دومین فراوانی، در زیرکدهای موقعیت اجتماعی زنان، نگرانی دربارهٔ یار (همسر) با فراوانی ۵۰ است. لالایی‌ها بیشتر نگرانی دربارهٔ همسران، سلامت ایشان و ازدواج مجدد آنهاست. جنگ‌ها و رفتن همسران برای شکار و تجارت، بر نگرانی می‌افزوده‌است. لالایی‌ها با صدای بلند و گاه در حضور شوهر، معشوق و یا دیگران خوانده می‌شد و این‌گونه فرصتی به زنان داده می‌شد تا غیرمستقیم و مستقیم به ابراز عشق و علاقه به همسر یا معشوق بپردازند. عشق، به‌وضوح، در لالایی‌های قاینی دیده می‌شود؛ «هلا ماه بلند آسمانی، مزن لافی که با یارم نمائی».

جدول ۱۳. نمونه‌هایی از نگرانی دربارهٔ یار (همسر) در لالایی‌های زنان قاینی

ردیف	مصراع اول	مصراع دوم	ترجمه
۱	هلا ماه بلند آسمانی	مزن لافی که با یارم نمائی ^(۵)	
۲	سر کوه بلن پنج پنجه شیر	خبر اومد که یارم خورده شمشیر ^(۶)	
۳	سر کوه بلن پنج پنجه موش	خبر اومد که یارم گشته بیهوش ^(۷)	
۴	سرایبی راست گنم از سیخ اسفند	دریچر وا گنم از راه بیرچند	خانه‌ای بسازم از چوب اسفند، پنجره‌ها را به سمت راه بیرچند باز کنم.
۵	وَری را می روم هبله به هبله	جلوی مه ناهال زنجفیله ^(۸)	از این راه آرام آرام می‌روم. روبروی من ناهال زنجبیلی هست
۶	سِر قلعه نیگک می گرستم	قلم در دست و نامه می نوشتم ^(۱۰)	ناهال زنجفیلم خو دونه کرده غم‌های دلبر مرا دیوانه کرده‌است
	قلم افتاد و کاغذ باد برداشت	که هر چه بر سرم اومد نوشتم ^(۱۱)	در قلعه روستای نیگ گریه می‌کردم

سومین فراوانی از میان زیرکدهای موقعیت اجتماعی زنان، نگرانی درباره فرزند با فراوانی ۳۴ است. بسیاری از مادران، کاستی‌ها و آرزوهای دست‌نیافتۀ خود را برای فرزندانشان آرزو می‌کنند، پس از آرزوهای مادر برای فرزند، می‌توان به آرزوهای مادر پی برد. از عمومی‌ترین آرزوهای مادران برای فرزند سوادآموزی است که حکایت از بی‌سوادی مادران و آرزومندی آنها برای تحصیل دارد؛ «که قرآن دِ بَعْلِ گیری، به مَتَبِ تو رَوونک شی». لایه‌های «کَجک‌های سیاه ریخته به رویت، تو رَ لایق نمی‌دائم به شویت» یا «الهی شوی ننگ تو بمیره، که بی‌منت کِشَم دستام به رویت»، غیرمستقیم، احساس ناامنی در زندگی مادر را نشان می‌دهد و نیز نگرانی مادر برای ازدواج فرزند. زنان قاینی، در لایه‌ی، خواست‌های خود را غیرمستقیم به شوهر می‌گویند؛ «کتابی دِ بَعْلِ گیری، به پای تختِ حضرت شی». در اینجا مادر با بیان آرزوی رفتن فرزند به سفر زیارتی، درواقع، خواست خود را می‌گوید. تشبیه کودک به گل؛ «لالا لالا گل خشخاش، لالا لالا گل آلو، لالا لالا گل پونه»، قربان صدقه‌های مادر؛ «عزیزِ رودِ دلبندم»، آرزوها و دعا‌های وی برای فرزند «لالا لالا کَلونک شی، نبینم داغ فرزندم، عزیزم را نگه‌داری، سِرا و خونه‌ای خِشتی نموند / که فرزندای عزیزم خوار گردد» و ... بیانگر عشق مادر به فرزند است. همانندی فرزند و گل لطیف‌ترین تشبیهات لایه‌ی‌های زنان قاینی است. توجه به گونه‌های گیاهی لایه‌ی‌های قاین؛ خشخاش، لاله، آلو، گلابی، گندم، نرگس، نار، پسته، قوسه، زیره، پونه، فندق، نعنای، شب‌بو و زعفران، رابطه‌ی اقلیم قاین و لایه‌ی‌های را نشان می‌دهد.

جدول ۱۴. نمونه‌هایی از نگرانی درباره فرزند در لایه‌ی‌های زنان قاینی

ردیف	مصراع اول	مصراع دوم	ترجمه
۱	لالا لالا کَلونک شی	به کوچو دَوونک شی ^(۱۲)	لالا لالا بزرگ شوی، به کوچه‌ها دوان شوی.
	لالا لالا دَوونک شی	بازی گر هوشمند زرنگ شی ^(۱۳)	
	کتابی دِ بَعْلِ گیری	به پای تختِ حضرت شی ^(۱۴)	
	که قرآن دِ بَعْلِ گیری	به مَتَبِ تو رَوونک شی ^(۱۵)	که قرآن را در بعل بگیری. به مکتب خانه دوان شوی.
۲	لالا لالا گل زردم	نبینم داغ فرزندم	
	خداوندا تو ستاری	همه خوابن تو بیداری	
	به حقّ خواب و بیداری	عزیزم را نگه‌داری	
۳	خدایا هر که بیمار گردد	سِرا و خونه‌ای هموار گردد ^(۱۶)	خانه‌اش ویران نشود و به گرفتاری دچار نشود.
	سِرا و خونه‌ای خِشتی نموند	که فرزندای عزیزم خوار گردد ^(۱۷)	خانه و کاشانه‌ی گلی را از ما نگیری، که فرزندان عزیزم به مصیبت دچار شوند.

۴	برو لولوی صحرایی	تو از بچم چه می‌خواهی
	که این بچه پدر داره	قرآن روی سر داره
۵	لالا لالا گل قندم	عزیز رود دلبندم
	نکن گریه نکن زاری	به قن‌داقت نمی‌بندم

دومین فراوانی، مضامین دینی است. در میان زیرکدهای مضامین دینی، یاد خدا با فراوانی ۵۲، بیشترین است:

جدول ۱۵. نمونه‌هایی از یاد خدا در لالایی‌های زنان قاینی

ردیف	مصراع اول	مصراع دوم	ترجمه
۱	سپند در کوه و نرگس در بیابو	دو چشم وَر خدا، جائم در	بر خدا توکل می‌کنم و جان و دلم نزد خداوند است
۲	الله من دل‌خسته	دل در کرم‌ت بسته ^(۱۹)	
۳	همی نالم به درگاهی	خدا نالم گل مه مه ^(۲۰)	
۴	شدم بیمار و غمخوارم خدایه	به شسو و روز مسددکارم خدایه ^(۲۱)	
۵	لالالالا گل خشخاش	بابات رفته خدا همراهش	
	بابات رفته به هل چینی	بیاره قند و دارچینی	
۶	بیابون در بیابون رمه و میش	گجکمارور حمایل کن بیا پیش	موهای خود را شانه بزن
	مگر مادر ز تو احوال پرسد	بگو فیض خدار دائم به درویش	اگر - پاداش - گدا

دومین فراوانی زیرکدهای مضامین دینی، مفاهیم مذهبی، با فراوانی ۳۵ است. و به چند نکته اشاره دارد: بافت اجتماعی مذهبی است؛ زنان اندیشه‌هایی دینی دارند؛ پرورش دینی فرزند از اهداف و آرزوهای مادران است. در این مفاهیم بسامد برخی واژگان بسیار زیاد است؛ کلام‌الله، رسول‌الله، قرآن، خدا، حضرت، زیارت، پیغمبر، گلدسته، حضرت علی، امام رضا.

جدول ۱۶. نمونه‌هایی از مفاهیم مذهبی در لالایی‌های زنان قاینی

ردیف	مصراع اول	مصراع دوم
۱	مدینه بود غوغا بود اسیر دیو و سرما بود	محمد (ص) سر زد از مکه که او خورشید دل‌ها بود
	خدایچه همسر او بود زنی خندان و خوش‌رو بود	برای شادی و غم‌ها خدیجه یار نیکو بود
	خدا یک دختر زیبا به آن خورشید بابا داد	به نام فاطمه زهرا امید مادر و بابا
	علی داماد پیغمبر برای فاطمه همسر	برای دختر خورشید علی از هر گلی برتر
	گل پرپر حسینش بود گل لالا گل شب بو	کنار نهر بودند ولی لب‌تشنه جان دادند تمام غنچه‌های او
	شبی سرد است و مهتابی چرا ای گل نمی‌خوابی	برایت قصه هم گفتم چرا ای گل نمی‌خوابی

من علی را خدا نمی‌دانم	از خدا هم جدا نمی‌دانم
من علی را یگانه می‌دانم	صاحب کارخانه می‌دانم
از چه میندی دست من	هست هفتادودو گیتی شصت من
مادرا این دست من دست خداست	مادرا این دست من مشکل گشاست
دست من باید در از خیبر کند	دست من از تن سر از آنتر کند

سومین فراوانی زیرکدهای مضامین دینی از آن جنگ‌های صلحی و قومی با فراوانی ۱۴ است:

جدول ۱۷. نمونه‌هایی از جنگ‌های صلحی و قومی در لایه‌های زنان قاینی

مصرع اول	مصرع دوم	ترجمه بیت
خبر آمد که در دشتستان بهار است	زمین از خون واعظ لاله‌زار است	
خداوندا صبوری ده به واعظ	که واعظ یک تن و دشمن هزار است	
سر کوه بلن پنج پنجه شیر	خبر اومد که دلبر خورده شمشیر ^(۳۳)	
پیاله ر آئی کئی از آب انجیر	بریزی بر قلّه بالای شمشیر ^(۳۳)	پیاله را از آب انجیر پر کنید بر روی غلاف شمشیر بریزید
سر کوه بلن تفنگ به دوشم	صدای زینبی اومد به گوشم ^(۳۴)	
از اون بالا صدای پا می‌بایه	صدا کفش پاسدارا می‌بایه	
همه می‌گن که پاسدارا از کجا می‌بایه	شما مردم نمیدونی بدونی، که از جبهه‌ها می‌بایه	
سر کوه بلند پر ستاره	جونی کشته ان بیست و دو سآله	
کمر ز وا کن زخما بینی	جگر خو می‌شود دل پاره پاره	

چهارمین فراوانی در زیرکدهای مضامین دینی از آن سنت‌های عروس و دامادی با فراوانی

۵ است:

جدول ۱۸. نمونه‌هایی از سنت‌های عروس و دامادی در لایه‌های زنان قاینی

مصرع اول	مصرع دوم
از اون بالا می‌به پیره‌ن	سر آستین سفید برگ بیدی
سفیدی	
همه می‌گن که او خانم ندارد	خدا گرداند یکی نصیبی
به دست انگشتر داری په من چه؟	به دل صد مشتری داری به من چه؟
کف دست حنای تازه داره	رای دیگری داری به من چه؟

پنجمین فراوانی در زیرکدهای مضامین دینی از آن مفاهیم تاریخی با فراوانی ۲ است:

جدول ۱۹. نمونه‌هایی از مفاهیم تاریخی در لایه‌های زنان قاینی

مصراع اول	مصراع دوم
شب جمعه به توی خار می‌رفت	برای جبهه اسلام می‌رفت
شما مردم نمیدونی بدونی	برای نابودی صدام می‌رفت
از او بالا صدای پا می‌یافته	صدای کفش آقا می‌یافته
شما مردم نمی‌دونی بدونی	که آق سیدعباس از جبهه‌ها می‌یافته

سومین فراوانی در کدهای چهارگانه از آن شرایط فرهنگی و اقلیمی است. در زیرکدهای شرایط فرهنگی و اقلیمی؛ شکار پرندگان، حاصلخیزی زمین و بارش باران، بیشترین فراوانی (۵۶) از آن حاصلخیزی زمین است. در واژه‌های مربوط به مشاغل نیز واژه‌های کشاورزی در لایه‌های قاین شاخص‌تر است:

- درخت، باغ و زنجبیل (از ای را می‌روم هیله به هیله/ وسط باغ ما درخت زنجفیله؛ درخت زنجفیل دونه کرده/ غمون نوه، مرا دیوونه کرده)؛
- ناهال (وری را می‌روم هیله به هیله/ جلوی م ناهال زنجفیله؛ ناهال زنجفیلم خو دونه کرده/ غمای دلبر مرا دیوونه کرده)؛
- بیابان و گندم یا قوده (بیابو در بیابو برگ گندم/ غریب افتاده‌ام در شهر مردم)؛
- هندوانه (به پُشتبو ناهال هندوانه/ که دلبر می‌کنه زلفا ر شانه؛ همون آبی که از زلفاش می‌چکه / شوم مرغی، بچینم دانه دانه)؛
- خیار و انار (گل گندم ر او برده / دل بچه ر خو برده؛ این سرزمین اناره/ او سرزمین خیاره؛ بی بی رقیه بیمار)؛
- درو و جو (درو رفت و درو رفت و درو رفت/ به سبزه نازنین گفتم مرو رفت؛ الهی گندما خوردن نداره/ که دستای نازکش تیخال جو رفت)؛
- چمن (گلی دیدم به دنبالش دویدم/ به دیدم خار داره وارمیدم؛ اگر با حرمت دلبر نمی‌بود/ چمند گل به آره می‌بریدم)؛
- خرما و گنده (سر کوه بلن تنها نشینم/ به پای گندهی خرما نشینم؛ به پای کندهی خرما نه‌چندون/ به منجی سینه دخترکا نشینم)؛
- گلایی (نویسم نامه‌ای از گل گلایی/ ببندم با پر مرغ هوایی؛ هلا مرغان به دست مادرم ده/ بگو صد دادوبیداد از جدایی) و ...

جدول ۲۰. نمونه‌ای از حاصلخیزی زمین در لایه‌های زنان قاینی

مصرع اول	مصرع دوم	ترجمه
سر کوه بلند دودو کُئِم مَه	زمین مرضیه ر مندوی کُئِم مَه ^(۳۵)	سر کوه‌های بلند دوان دوان می‌روم. زمین مرضیه را کشت و کار می‌کنم و از آن روغنی به نام مندوی می‌گیرم.
زمین مرضیه مندوی نمیشه	بر روی سینه‌اش خُوی کُئِم مَه ^(۳۶)	زمین مرضیه را نمی‌توانم کشت و کار کنم. بر روی سینه‌اش می‌خوابم.

دومین فراوانی از زیرکدهای شرایط فرهنگی و اقلیمی بارش باران با فراوانی ۵ است:

جدول ۲۱. نمونه‌هایی از بارش باران در لایه‌های زنان قاینی

مصرع اول	مصرع دوم	ترجمه
اگر خواهی جِن از تو خوش آید	دعا کن نزد خدا بارون بیاید ^(۳۷)	مردم
خداوندا بده بارون رحمت	به پیش گوزلا دارم خجالت	حیوان‌ها و گوسفندان
بیا بارو که بازنده سرابه	به تعجیل برو، حالم خرابه	ای باران ببار تا خشک‌سالی برطرف شود که همه‌جا را سراب فراگرفته، پروردگارا هرچه زودتر باران بیاید که حال خوشی ندارم.

سومین فراوانی در زیرکدهای شرایط اقلیمی و فرهنگی شکار پرندگان با فراوانی ۳ است.

گونه‌های جانوری آمده در لایه‌های قاین عبارت‌اند از:

- بلبل (لالالا گلم لالا / بخواب ای بلبلم لالالا)؛
- اسب (اگر یک شب در این منزل بمانی / به اسب نعل، فیروزه بسازم)؛
- شتر (شتر از خار می‌نالد من از دل / بنالیم هر دو تا منزل به منزل)؛
- سگ (ای ی سگ حسین سگ چول و سوداگرم م / ای ی زن بیوه سرم از راه برده / ای
ی همیشه در وفای دخترم م؛
- چغوک (لالا لالای آلیی / چغوک زرد صحرايي)؛ و ... .

با اینکه از الاغ برای حمل بار و .. استفاده می‌شد ولی در لایه‌ها نامی از آن نیست.

چهارمین فراوانی در کدهای چهارگانه جنسیت است. در زیرکدهای جنسیت (دختر و پسر)، دختر با فراوانی ۲۷، بیشترین است. به نظر می‌رسد این به دلیل احساس نزدیکی بیشتر مادر با دختر و غم‌خوردانستن وی و نیز همدردی در مشکلات مرتبط با جنسیت است. زنان قاینی در لایه‌های خود کودک را مونس و عصای روز پیری دانسته‌اند. این نشانه تنهایی مادر و نگرانی او از آینده است؛ (لالالا دُخترِم شاخ نبات / دلَم تنگ است چطور تنها

نشینم، بیا که بی تو من همش / با غم و درد به سر برم، به حمّوم می‌روی زودی بیایی / که آتش در دلّم عینِ تنوره). نداشتن آینده‌ای مطمئن و نگرانی از بر باد رفتن زحمات مادر برای فرزند از مضامین لالایی‌هاست. در برخی لالایی‌ها نیز نام کودک آمده‌است؛ (مریم گل ناز منه / غنچه دل باز منه). نمونه‌هایی از توجه به جنسیت دختر در لالایی‌های زنان قاینی:

جدول ۲۲. نمونه‌هایی از توجه به جنسیت دختر در لالایی‌های زنان قاینی

مصرع اول	مصرع دوم	ترجمه بیت
لالالا دُخترِم شاخ نبات	لالالا پسرُم شاخ شمشاد	
هلا دختر هلائی را تو داری	زبان مرغ و ماهی را تو داری ^(۲۸)	
گل بی سر دل م م	نالی پر گل م م	از دست تو، حوصله‌ام به سر آمد. تشک پر از گل داری، بخواب ای دختر ناز من
دخوشو دختر م م ^(۲۹)		
درخت سیب ز آی برده	دل دختر م ر خوی برده ^(۳۰)	درخت سیب را آب برده‌است. دخترم به خواب رفته‌است.
لالالا گل پسته	دختر ما وائمیسته ^(۳۱)	نمی‌خوابد و گریه می‌کند.
مادر به قربونت بره چرا تو دوری ز برم بیا که بی تو من همش	فدای دو چشمنت بره بیا تو نازی دخترم با غم و درد به سر برم	
لالالا گل پسته	چرا دختر میگرسته	
لالالا گل فندق	فنت آمد سر صندوق	
هلا دختر که موهای تو بُره به حمّوم می‌روی زودی بیایی	به حمّوم می‌روی راه تو دوره که آتش در دلّم عینِ تنوره	

دومین فراوانی در جنسیت پسر با فراوانی ۵ است:

جدول ۲۳. نمونه‌هایی از توجه به جنسیت پسر در لالایی‌های زنان قاینی

مصرع اول	مصرع دوم	ترجمه بیت
به دنیا ثروتی مثل پدر نیس	پدر را هم عزیزی مثل پسر نیس ^(۳۲)	
لالالا دُخترِم شاخ نبات	لالالا پسرُم شاخ شمشاد	
علف‌ها کنده می‌شه، جمع نمی‌شه	دل مسکین من بی‌غم نمی‌شه	
تیر تیشه که در دست تو دلبر پسر	که دستش درمده، محکم نمی‌شه	آن تیشه‌ای که در دست تو پسر است، دسته آن بیرون آمده و سفت نمی‌شود
جو گندم ز او برده	دل خانم ز خو برده	
خانم پسر آورده	جفت گوهر آورده	
دل ما دلبر زشتی نماید	ز خودم بهتری ماید چه سازم	دلّم یار خوبی می‌خواهد، حتی می‌خواهم از لحاظ رفتار از خودم بهتر باشد.

سپاهان لنگر انداخته من چه سازم   دل ما پسری ماید مه چه سازم
سپاهیان رسیده‌اند و بار خود را اندخته‌اند، دل
من هم پسری می‌خواهد چه کنم

۴- نتیجه‌گیری

نتایج توصیفی متغیر جنسیت نشان داد بیشترین میانگین (۳/۱۶) را سؤال «در لایه‌هایی که می‌خوانم پسر را به مقدسات می‌سپارم.» و کمترین میانگین (۲/۵۶) را سؤال «لایه‌هایی که می‌خوانم حاوی آرزوی پسر دار شدن دختر است.» دارد. میانگین سؤالات حاوی آرزوی مادران برای پسر، از میانگین سؤالات حاوی آرزوی مادران برای دختر بیشتر بود. بین سن و جنسیت فرزندان در لایه‌ها رابطه مستقیم، بین تحصیل و جنسیت فرزندان در لایه‌ها رابطه معکوس، بین شغل و تعداد فرزندان با جنسیت فرزندان، رابطه معکوس مشاهده شد. نتایج توصیفی متغیر مضامین دینی در لایه‌ها نشان داد بیشترین میانگین (۳/۱۸) را سؤال «لایه‌هایی که می‌خوانم حاوی مفاهیم مذهبی است.» و کمترین میانگین (۲/۵۶) را سؤال «لایه‌هایی که می‌خوانم بیشتر حاوی مفاهیم لباس‌های سنتی مردان و زنان است.» دارد. بین سن و مضامین دینی در لایه‌ها رابطه مستقیم و بین شغل زنان و مضامین دینی رابطه مستقیم وجود داشت. بین تحصیلات و مضامین دینی و بین تعداد فرزندان و مضامین دینی رابطه خاصی نبود. نتایج توصیفی متغیر موقعیت اجتماعی زنان در لایه‌ها نشان داد بیشترین میانگین (۳/۰۶) را سؤال «در لایه‌هایی که می‌خوانم از غم‌ها، روزگار و زندگی گلایه می‌کنم.» و کمترین میانگین (۱/۹۶) را سؤال «در لایه‌هایی که می‌خوانم از نگرانی خودم از هوو می‌گویم.» دارد. بین سن و موقعیت اجتماعی زنان رابطه مستقیم، بین تحصیلات و موقعیت اجتماعی زنان رابطه معکوس، بین شغل زنان و تعداد فرزندان با موقعیت اجتماعی زنان رابطه معکوس مشاهده شد. نتایج توصیفی متغیر شرایط اقلیمی و فرهنگی در لایه‌ها نشان داد بیشترین میانگین (۲/۳۴) را سؤال «لایه‌هایی شامل آرزو برای بارش باران است.» و کمترین میانگین (۲/۵۶) را سؤال «لایه‌هایی مربوط به مفاهیم شکار پرندگان است.» دارد. بین سن و شرایط اقلیمی و فرهنگی در لایه‌ها رابطه مستقیم، بین شغل زنان قاینی و تعداد فرزندان با شرایط اقلیمی و فرهنگی در لایه‌ها رابطه مستقیم وجود داشت. بین تحصیلات و شرایط اقلیمی و فرهنگی در لایه‌ها رابطه خاصی مشاهده نشد. نتایج آزمون فریدمن نشان داد بین رتبه میانگین متغیرهای مؤثر بر مضامین لایه‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد (سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ کمتر از ۰/۰۵ است). به

ترتیب بیشترین اولویت از آن جنسیت، مضامین دین، موقعیت اجتماعی زنان و شرایط فرهنگی و اقلیمی است.

در بخش تحلیل کیفی لایه‌های قاین از منظر جامعه‌شناسی زبان، نتایج نشان داد بیشترین فراوانی در لایه‌های شهر قاین از آن موقعیت اجتماعی زنان، مضامین دینی، شرایط فرهنگی و اقلیمی، و جنسیت است. در زیرکدهای موقعیت اجتماعی زنان، نگرانی و دغدغه‌های فردی زنان با فراوانی ۶۵، بیشترین است. دومین فراوانی به نگرانی درباره‌ی یار (همسر) با فراوانی ۵۰ و سومین فراوانی به نگرانی درباره‌ی فرزندان با فراوانی ۳۴ اختصاص یافت. دومین فراوانی در کدهای چهارگانه از آن مضامین دینی است. در زیرکدهای مضامین دینی، یاد خدا با فراوانی ۵۲، بیشترین است. دومین فراوانی، مفاهیم مذهبی با فراوانی ۳۵، سومین، جنگ‌های صلحی و قومی با فراوانی ۱۴، چهارمین، سنت‌های عروس و دامادی با فراوانی ۵، و پنجمین، مفاهیم تاریخی با فراوانی ۲ است. سومین فراوانی در کدهای چهارگانه از آن شرایط فرهنگی و اقلیمی است. در زیرکدهای شرایط فرهنگی و اقلیمی، بیشترین فراوانی (۵۶) حاصلخیزی زمین‌های زراعی است. دومین فراوانی، بارش باران با فراوانی ۵، سومین، شکار پرندگان با فراوانی ۳ است. چهارمین فراوانی در کدهای چهارگانه در جنسیت است. در زیرکدهای جنسیت (دختر و پسر)، دختر فراوانی ۲۷، و پسر فراوانی ۵ دارد.

پیوست

1. næ dær donyâ dele šâdi næ ommid æz vætæn dârom / xodâyâ čærx bærgærdæd æz oun bæxti ke mæn dârom pesær jân
2. mæn æz dæste fælæk del dâq dârom / čo bærgîhaye xæzân dær bâq mounom
3. be del dærđi ke dârom næ ke dâræ / roxe zærđi ke dârom næ ke dâræ
4. zærđom zærđom čo gændomâye sære dæšt / âbom mædæhi mouseme âbom begozæšt
5. hæla mâhe bolænde âsemâni / mæzæn lâfi ke bâ yârom næmâni
6. sære kouhe bolæn pænĵ pænĵeye šir / xæbær umæd ke yârom xorde šæmšir
7. sære kouhe bolæn pænĵ pænĵeye muš / xæbær umæd ke yârom gæšte bihuš
8. væri râ mirævom hilæ be hilæ / jelowye næ næhâle zænjæfilæ
9. næhâle zænjæfilom xo dounæ kerdæ / qæmây delbær mærá divounæ kerdæ
10. sære qæleye neygæk migerestom / qælæm dær dæsto nâmæ mineveštom
11. qælæm oftâdo kâqæz båd bærdâšt / ke hæz çe bæz særæm umæd neveštom
۱۲. Lâ lâ Lâ lâ kælunæk ši / be kučaw davunæk ši
13. Lâ lâ Lâ lâ vaz davunæk ši / bæzigære hošmænde zerang ši
14. ketabi de baqæl giri / be paye tæxte hazræt ši
15. ke qorân de baqæl giri / be mattæb to ravounæk ši
16. xodâyâ hæz ke bimâr gærdæd / Sorâo xunei hæmvâr gærdæd
17. Sorâo xunei xæsti næmunæd / ke færzændây æzizom xâr gærdæd
18. sepænd dær kuho nærges dær biyâbo / do češm væz xodâ jânom dær imo

19. ællâh mæne del xæste / del dær kæræmæt bæste
20. hæmi nâlom be dærgâhi / xodâ nâlom gole mæ mæ
21. šodom bimâro qæmxârom xodâyæ / be šow o ruz mædædkârom xodâyæ
22. sære kouhe bolæn pænĵ pænĵeye šir / xæbær umæd ke delbær xorde šæmšir
23. piyâlær ow koney æz âbe ænjir / berizey bær qolleye bâlâye šæmšir
24. sære kouhe bolæn tofæng be dušom / sedâye zeynæbi umæd be gušom
25. sære kuhe bolænd dow dow konom mæ / zæmine mærzyæm mendow konom mæ
26. zæmine mærzyæm mendow nemiše / bær ruye sinæš xow konom mæ
27. Ægær xâhi jen æz to xošâyæd / doâ kon næzde xodâ bâroun biyâyæd
28. hæla doxtær hæläyi râ to dâri / zæbâne morqo mâhi râ to dâri
29. gole bi sær dele mæ mæ / næli por gole mæ mæ / Dæxow šo doxtære mæ mæ
30. deræxte sib ræ ow bordæ / dele doxtær mæm xow bordæ
31. lâlä lâlä gole pestæ / doxtær mâ vânamestæ
32. be donyâ servæti mesle pedær nis / pedær râ hæm æzizi mesle pesær nis

منابع

- اکبری قانع، ح. ۱۳۹۵. *تحلیل لالایی‌های بخش ششتمد و روداب*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سبزوار.
- افسر، آ. ۱۳۹۲. *لالایی‌ها در فرهنگ مردم خراسان جنوبی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند.
- پناهی، م. ۱۳۷۶. *ترانه و ترانه‌سرایی در ایران؛ سری در ترانه‌های محلی*، تهران: سروش.
- جمالی، ا. ۱۳۸۷. *لالایی در فرهنگ مردم ایران*، تهران: سروش.
- جمالی یوسفی، ا. ۱۳۸۶. «نگاهی به لالایی‌های کرمان». *فرهنگ مردم ایران*، (۹): ۷۰-۸۱.
- درویشی، س. و اکبری، م. ۱۳۹۵. «تجزیه و تحلیل مضامین نهفته در لالایی‌های مادران، مطالعه موردی شهر شیراز». ارائه شده در کنفرانس ملی دانش و فناوری روان‌شناسی، علوم تربیتی و ... ایران، نک. https://www.civilica.com/Paper-OSCONF01-OSCONF01_019.html
- عنایت، ح. و دیگران. ۱۳۹۰. «لالایی‌ها، رسانه‌ای زنانه یا ملودی خواب‌آور کودکان»، *زن در فرهنگ و هنر*، ۳(۲): ۵۷-۷۶.
- طباطبایی، س.ح. و طباطبایی، س.س. ۱۳۹۵. «تحلیل ساختاری و محتوایی 'حدا' (لالایی منطقه سرکویر)». *ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*، (۱۴): ۹۶-۸۲.
- محمدپور، ز. ۱۳۹۴. *آنالیز موسیقایی لالایی‌های استان فارس و تحلیل مردم‌شناسی آنها*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد موسیقی، دانشگاه هنر تهران، دانشکده موسیقی.
- مهاجری، ز. ۱۳۸۳. *گل پسته (مجموعه لالایی‌های فارسی)*. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

میر، م. ۱۳۹۴. تحلیل لالایی‌های سیستانی از منظر جامعه‌شناسی زبان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه پیام نور، مرکز قاین.

Brooks W. 2016. Putting lullabies to bed: The effects of screened presentations on lullaby practices. *Australian Journal of Music Education* . 50(2), 83-97.

Olajide, S. B. 2006. Folktales as effective means of teaching Universal Basic Education English in Nigeria. *Journal of Professional Teachers*. 1(2). 92-109.

Davis, S. G. 2010. Ben Botkin's FBI Files. *Journal of American Folklore*. 487- 122.

Taner Çifç, 2016. Geographical Concepts in Turkish Lullabys. *Universal Journal of Educational Research*. 4(4): 886-894.

